

„Prekrasno!“

Črtica. Bolgarski spisal Ivan Vazov.

Orzel, vetroven zimski dan. Nikolaj Nilov, obče znani pisatelj, praznoval je danes svoj god, ker je bil svetega Nikolaja dan. Vesel je sprejemal in odpuščal vse dopoldne na kupe gostov, izmenjeval ž njimi razne spoštljivosti in obrabljene fraze o mrazu, snegu, vetru i. t. d. . . . Ustne in lične mišice so se mu utrudile od samega držanja na smeh, a v glavi se mn je vrtelo od smodkenega dima. On se je molče vdajal tem sitnostim, ker ni bil poslal o pravem času objave v »Svobodo«, da se ne bi potrudili k njemu. Po ustih se mu je vedno motala znana zavita fraza: »Nikolaj Nilov si daje čast javiti svojim prijateljem, da ne bode mogel sprejemati obiskov na svoj godovni dan.« No, sedaj je prepozno.

Na srečo je postala narava zaveznica Nilova. Popoldne se je vreme izpremenilo iz slabega v grozno. Besne snežne vijalice so zabučale s strašnim rjoventjem ter pomele ulice. Vse, kar je bilo živega, se je poskrilo. Vsako minuto so novi izbruhi razjarjene prirode pretresali do temelja hišo, skozi katere okna se je videl samo en moten, snežen kaos.

Nilov, sede mirno za pečjo, je zadovoljno poslušal to rjoventje orkana, ki mu je povračal svobodo. Nekoliko časa se je že vtapljal v sladkostno-sanjave misli pod zvoki vijalice, ko nekdo potrka na vrata. Nilov se prebudi in ozlovolji, govoreč sam s sabo: »Kdo je neki ta junak, ki prihaja ob takem peklenskem vremenu?« . . . Pa gre odpirat duri.

Vstopi mladenič kakih dvajsetih let, rujav, bled, s plahim in zmešanim pogledom, oblečen v suknjo vso zasneženo; povedal je brzo in nerazločno svoje ime, pozdravil god Nilova in na povabilo njegovo je sedel.

Oziral se je plaho, kakor da ne ve, kaj bi rekel. Nilov mu ponudi papirosko z navadnimi obrabljenimi vprašanji o zdravju in temu podobnimi.

»Hvala lepa, sem zdrav! . . Ne pušim!« odgovori mladenič, pa z nesigurnim, že od početka se tresočim glasom počne tako:

»Gospod Nilov, nimam časti, da bi me poznali . . . Ali jaz sem vaš goreč častilec . . . Čitam z navdušenjem vaše umotvore . . . Dalje časa sem gojil željo, spoznati se z vami. Jaz sem gimnazijec

šestega razreda X. gimnazije. Včeraj sem prišel po opravkih . . . Glavna želja moja pa je bila, da se vam predstavim . . . (Mladenič je zarudeval čimdalje bolj ter mečkal svojo kapo iz janjčje kože.) Jaz . . ., da mi oprostite . . . vi ste mi voditelj in vzor . . . Bavim se z literaturo . . . Čutim posebno nagnjenje, gospod Nilov, gojim željo posvetiti se pisateljstvu . . . po svojih močeh. No ne vem. Dovolite mi nekoliko minut . . . da vam prečitam neki svoj spis. (Gimnazijec potegne iz žepa svoje suknje rokopis.) Prosim vas, da mi poveste svoje odkritosrčno mnenje! . . .«

»Z veseljem, no vidite, da ravno sedaj ni mogoče. Gosti prihajajo« . . . je rekel Nilov, ki se je čutil že tako utrujenega danes.

»Gospod Nilov! Samo dve minuti!« vzklikne proseče Galjanov — tako je bilo ime gimnazijcu — »Jutri zgodaj odpotujem. Jaz bi vam pustil rokopis; ali želim slišati mnenje vašega živega glasu o svoji sposobnosti ali nesposobnosti. Vaše mnenje bo končna razsodba zame. Od nje bode odvisno, da nadaljujem, ali pa se odpovem . . . in priznam, da sem nepotreben človek na svetu . . .«

Ko je opazil, da Nilov še dvomi, pristavi:

»Mojo častno besedo: čim se pojavi nov gost, ste svobodni.«

Nilov je pokimal v znak soglasja. Galjanov je začel čitati z žarečim obrazom. To je bila povest. Nilov je vprl oči v gimnazijca ter pazno poslušal. Prva prečitana stran rokopisa mu je zadostovala, da si napravi mnenje o vrednosti povesti in o nadarjenosti avtorjevi. Ne da bi dvignil oči od njega, z izrazom človeka, ki nadalje posluša, začne Nilov premišljevati; on ni slišal ničesar več, vtopljen v svoje misli; čitanje gimnazijca mu je zvenelo kakor oddaljeno, nepojmljivo, enakomerno brenčanje čebele. In ko je od časa do časa Galjanov dvigal svoje svetle oči od rokopisa, je z zadovoljstvom srečaval Nilove, ki so bile vprte v njega. Nilov si je ustvaril sledečo razsodbo:

»Ta povest je slaba . . . nekaj otročjega. Nadarjenost dvomljiva, ali popolnoma ničeva. Prosi me, da mu povem svoje mnenje. Kolikor razvidim, je ta mladenič eksaltiran; lačen je literarne slave . . . Vkljub skromnosti, ki jo kaže, veruje, da ima talent . . . Hoče čuti mojo sodbo . . . Spravim li ga do zavesti? Ne verjamem . . . Jaz mu razdražim njegovo bolno avtorsko samoljubje in vržem v dušo njegovo strup dvomljivosti . . . Ne rečem, da si iz tega oboževalca napravim neukrotljivega sovražnika, kar me vobče malo zanima. Strup dvomljivosti — to je nekaj strašnega! Jaz sam sem poskušal njega grenkobo. Imam li pravico napraviti tak udarec? Ta mladenič pride k meni (morebiti je prišel v Sofijo samo zaradi mene) s tistim trepe-

tajočim čutom, s katerim hoče nevarno bolan človek čitati v očeh veščega zdravnika svojo usodo.

Potem, morem li prorokovati s sigurnostjo, kaj bode iz njega? Talent se ne pokaže na mah, nego stopnjevalno ob vednem energičnem trudu. A talent, ako verujemo filozofu, ni nič drugega nego dolg, naporen, gigantski trud in trpljenje. Slabo, da . . . No to je pričetek . . . Schillerjev in Goethejev ne smemo iskati pri nas. Ti so pisali nesmrtno proizvode v svojih petnajstih letih, zato ker so imeli drugo notranjost, a pri nas smo še s petindvajsetimi leti brkasti otroci, nerazviti, z nesposobnimi možgani, za pravilno mišljenje nesposobni, samo da bi napisali fraze brez strahu pred slovnico in logiko . . . Dvomim, če morejo tovariši Galjanovi še toliko napraviti. Pa tudi jaz — ne obliva li me rudečica, s kakimi stvarmi sem pričel v Galjanovih letih, katerih na mojo srečo niso tiskali ne vsled moje želje? Takih nelepsti ne nahajamo pri Galjanovu . . . Pa, zakaj bi mu prorokoval, saj čas in vztrajen trud mu dasta to, kar sta dala meni? Izpodbuja zanj bode dvigalo, ki mu dvigne duh. Naj ga izpodbudim? Topla beseda more napraviti čudež . . . ako ima naravno nadarjenost — a trpka beseda ne napravi ničesar dobrega. Govori se, stori se zlo za zlo . . .«

Premišljevanja Nilova so se pretrgala, ko je nekdo potrkal na vrata. Slišali so se krepki koraki pred njimi. Šele sedaj opazi Nilov, da se je vreme umirilo. Galjanov je vstal. Vstopili so gosti. V sobi je postalo glasno vsled medsebojnih pozdravov in razgovora o burji. Ko je Nilov končal s pozdravi, je bil gimnazijec že vtaknil svoj rokopis v žep in podal mu roko z vprašujočim nemirnim pogledom.

»Prekrasno, prekrasno!.. gospod Galjanov . . . Z Bogom, gospod Galjanov!« in Nilov je začel sprejemati nove goste.

Galjanov je odšel z zmagonosnim obrazom.

* * *

Preteklo je mesec dni. Nikolaj Nilov je popolnoma pozabil Galjanova. — Nekega dne, ko se je pečal s pisanjem, prinese mu pošta velik priporočen zavitek. Nilov ga radovedno odpre. Bil je debel rokopis, podpisan od Galjanova. Nilovu se je nagubančilo čelo:

»Glej, sedaj pa imej delo ter mu preglej rokopise temu gospodu in dopisuj ž njim.«

V dolgem, zavitku priloženem pismu je Galjanov zahvaljeval Nilova za gorko priznanje, ker ga je »vzdramil za novo življenje,«

proseč ga, naj pregleda ta »novi trud«, ki je spisan pod vtiskom »blestečih besed«, izraženih od Nilova, katere »grejejo kakor solnce njegovo dušo in njegov genij.« Ko prejme odgovor od njega, pošlje mu še eno povest in eno dramo v petih dejanjih, katere načrt ima že skiciran! Tako mu je pisal študent . . .

Nilov se je zgrabil za lase.

Bleščeče besede?! Kake bleščeče besede? Ah, da, spominjam se! Rekel sem mu »prekrasno!« tako mehanično, ob času, ko sem imel goste. To me je pripravilo do tega, da se nisem izjavil tako, kakor bi se bil moral in kakor sem mislil. Ali to glupo »prekrasno!« Imam to grdo navado, da rabim to besedo povsod, brez potrebe in neumestno. Tedaj, ko mi naznani služabnica, koliko je ura, ali kakšno je vreme, in če jem pečeno postrv, rečem »prekrasno«; celo, če obtiči moja galoša v blatu — »prekrasno« . . . Pojdi sedaj, raztolmači to Galjanovu ter ga prepričaj! Išči primernege načina in izgovora, da mu moreš znižati temperaturo. Prav pravi narodna modrost: »Brzega konja doideš, brze besede pa ne! . . .« Sedaj začne deževati z zavitki, polnimi povesti, petdejanskih dram in otročjih črčkarij... Torej ta mladenič je grafoman, hrepeni po literarni slavi! Ta si lasti naslov »genija« . . . Kakšen nezmisel sem napravil! . . . Ne, jaz mu moram pisati resno pismo, da ga iztreznim ter napravim konec tej grozeči korespondenci. Saj sem tako ves iz sebe vsled glavobolja.

Nilov niti pogledal ni rokopisa, nego ga je vrgel v neki predal.

In tudi pisma ni pisal Galjanovu. Dvakrat ga je pričel, a oba-krat raztrgal. Težko mu je bilo, da komu pove kaj neprijetnega, pa da še prekliče tisto nesrečno »prekrasno!« Postajal je malodušen, kar ga je razburjalo . . .

Naj bode! Ne utegnem . . . izbrbral je z nejevoljo.

Nilov ni čakal dolgo. Prorokovani spisi — povest in drama — in ena pesem (oda, ki je proslavljala Nilova) so prispeli v celi svoji svežosti. Bili so deviški brez vsakega popravljanja, kakor so izišli iz duše, taki so ostali na papirju.

Nilov jih je zaklenil med ostale rokopise.

Pisma od Galjanova so prihajala pogostoma. Nilovo molčanje mu ni jemalo poguma; to si je tolmačil tako, da pač nujni opravi-ovirajo »njegovega voditelja in njegov vzor« (tako je tituliral Nilova v svojih pismih). On celo ni več prosil odobrenja. Smatral je to za nekaj nepotrebnege; nadaljeval je samo s povečevanjem bogastva v predalu . . .

Tretjega meseca je prejel Nilov prvi del velikanskega romana »iz narodnega življenja«. Jezno vrže rokopis, ki je padel na tla, kakor da bi se razjokal; ostal je odprt na drugi strani. Brez tega slučaja Nilov ne bi bil izvedel, da je Galjanov njemu posvetil ta roman.

»Podlost«, zamrmra.

Sledeče pismo je bilo tragično. Galjanov je naznanil, da so ga izključili iz gimnazije, in metal je pušice proti svojim učiteljem ter njih »barbarstvu in nevednosti«.

»Ni dvojbe, da zaradi neobiskovanja šole,« pravi sam pri sebi Nilov. »To je bilo že davno pričakovati . . . No morebiti mu bode ta nezgoda v korist; on pride morebiti do zavesti, da začne natančneje premišljevali samega sebe.«

Nilov je izpustil pismo iz rok, kakor bi ga bila pičila osa. Nadalje mu je Galjanov naznanjal svoj trdni sklep, da se sedaj, ko je popolnoma svoboden, preseli stalno v mesto in da pod »velikodušnim pokroviteljstvom« Nilovim nadaljuje množiti bolgarsko književnost.

»Kdo me reši tega strašnega Galjanova?« zavpije brezupno.

Položaj je postajal resen. Nilov opazi v Galjanovih spisih znake pretrganih misli, bolne, razgrete domišljije. Na um mu je prihajalo prvo srečanje. Tedaj se mu je zdel drugačen . . . Spomnil se je svojih ugodnih razmišljanj, ki jih je imel tačas, in ni jih odobral.

Ali bi ne bilo bolje, da mu pove svoje mnenje brez sentimentalnosti? Da bi mu bil rekel: »Ljubi prijatelj! Vi ste razumen človek, pa se ne bodete jezili na mojo odkritosrčnost. Ne da bi tratili čas brez cilja, učite se, naužite se znanja . . . Namesto da bi bili slab pisatelj, kakršen na vsak način postanete, bodite koristen državljani, pošten človek.« Takšen tuš bi ga bil porazil kakor strel, ali morebiti bi ga bil vendar rešil. Ostalo bi bilo samo pri prvem rokopisu in ne bili bi ga danes zapodili z gimnazije. Namesto te besede: »prekrasno« . . . Boljše je, da se pregrešiš in da vzameš pogum desetim talentom, nego pa da osrečiš eno nenadarjenost. Talenti si tako ali tako pridobijo priznanje, nenadarjenost pa se uniči sama. Sedaj je prepozno! Tudi poguma nimam in sram me je, da bi srečal nesrečnega Galjanova. Ne, ne! Želim svidenja! Vrag ga vzemi! Napravljaj mi res že težko vest.«

Nilov je razumel zadnje pismo tako, da se Galjanov v kratkem napoti v stolno mesto. Bila je pomlad. On je nameraval napraviti izlet izven Bolgarije meseca maja. Izpremenil je svoj načrt in je zapustil Sofijo mesec dni poprej. Kakor da bi bežal!

Pustil je samo listič za Galjanova in naročilo, naj se mu izroče rokopisi.

Nilov se je mudil v Badnu več ko dva meseca. Prekrasni hribi in parki in veselo življenje v tem kraju so ga držali nepremagljivo. Vsak teden je potoval na bližnji Dunaj, da čita pri Mendelju bolgarske periodične spise. Iz teh je izvedel ves začuden, da Galjanov izdaje v Sofiji periodičen list, v katerem tiska svoje rokopise. Komu je posvetil svoj roman, je bilo izpuščeno.

»Padel sem v nemilost«, se je nasmejal Nilov, »in dobro je tako, slava Bogu! Pa saj je tudi koristno, če me Galjanov gleda kot zavidljivca!«

Samo dva kratka nemilostno-prezirljiva odziva so vzbudili ti nezreli spisi pri Nilovu in drugega nič.

Ko se je povrnil v Sofijo, pa ga je čakalo še žalostnejše iznadenje. Izvedel je, da je Galjanov v blaznici. Neobuzdana besnost megalomanije vsled dolgotrajnega presilnega napenjanja mozga in rastočega razdraženja živcev vsled neuspehov ter skrajno ponižujoči sprejem njegovih literarnih nezrelosti sta pogubila to mlado, vročo glavo . . .

Nilov ni našel več duševnega miru.

Nekega dne se Galjanov otrese paznikov in pobegne v Kavun-Baglar (»Suhi vinogradi«) ter se obesi na neko drevo. Ko strela zadene Nilova ta vest. Čutil se je strašno prizadetega. Zdelo se mu je, da je nekako odgovoren za to nesrečo. »Ah, tako lahko bi ga bil privedel k pameti«, mrmral je sam pri sebi, »ko bi mu bil rekel trezno in razumljivo besedo, a ne te brezzmiselne »prekrasno«! Jaz sem neposredni ubijalec Galjanova.«

Teža tega priznanja je tiščala in dušila Nilova. Zvečer je vsled napete lastne muke in slabe svoje vesti mislil, da se mu zmeša, če se te muke nadaljujejo. In neka nepremagljiva želja, izpovedati se svojega »greha«, obtožiti se, kaznovati se ter s tem sebe olajšati, se je pojavila z veliko silo pri Nilovu. In naenkrat mu je padel na um neverjeten sklep. Zgrabil je za pero in napisal sledeči listek:

»Gospod župan!

Obveščam Vas, da resnični krivec tragične smrti Galjanove sem jaz! Priznavam svoje hudodelstvo in čakam pokorno vaših razporedb.

N. Nilov.«

Bilo je že pozno. Pustil je listek na mizi, da ga pošlje jutri na namenjeno mesto. Potem se je čutil olajšanega.

* * *